

DIANA GORUN

Avocat

Doctor în Drept

Acțiunea penală și acțiunea civilă în procesul penal

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

CUPRINS

CAPITOLUL I

ACȚIUNEA PENALĂ, INSTITUȚIE IMPORTANTĂ A PROCESULUI PENAL

SECȚIUNEA I – CONSIDERAȚII INTRODUCTIVE

PRIVIND ACȚIUNILE ÎN JUSTIȚIE 5

- 1.1. Noțiunea de acțiune în justiție. Acțiunea în justiție și dreptul la acțiune 5
- 1.2. Unitatea și pluralitatea de acțiuni 14

SECȚIUNEA A II-A – ELEMENTELE, TRĂSĂTURILE

ȘI MOMENTELE DESFĂȘURĂRII ACȚIUNII PENALE 18

- 2.1. Noțiunea de acțiune penală..... 18
- 2.2. Elementele acțiunii penale..... 21
 - 2.2.1. Obiectul acțiunii penale 21
 - 2.2.2. Subiecții acțiunii penale..... 26
- 2.3. Trăsăturile acțiunii penale 31
- 2.4. Momentele desfășurării acțiunii penale..... 39
 - 2.4.1. Punerea în mișcare a acțiunii penale 40
 - 2.4.2. Exercițarea acțiunii penale..... 43
 - 2.4.3. Epuizarea și stingerea acțiunii penale 46
 - 2.4.4. Cazuri generale în care punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale este împiedicată 52
 - 2.4.4.1. Cazurile în care acțiunea penală este lipsită de temei 52
 - 2.4.4.2. Cazurile în care acțiunea penală poate fi exercitată numai în anumite condiții sau este lipsită de obiect 54

CAPITOLUL II

DREPTUL SUBIECTIV CIVIL ȘI ACȚIUNEA CIVILĂ

SECȚIUNEA I – NOȚIUNILE DE DREPT SUBIECTIV

ȘI DE ACȚIUNE CIVILĂ 65

- 1.1. Natura juridică. Scurt istoric al acțiunii civile în procesul penal 65
- 1.2. Acțiunea penală și acțiunea civilă în procesul penal – privire comparativă 79

SECȚIUNEA A II-A – EXERCITAREA ACȚIUNII

CIVILE ÎN PROCESUL PENAL..... 82

- 2.1. Infrațiunea trebuie să producă o pagubă 84
- 2.2. Între infrațiunea săvârșită și paguba reclamată trebuie să existe un raport de cauzalitate 84
- 2.3. Prejudiciul trebuie să fie cert 85
- 2.4. Prejudiciul trebuie să nu fi fost reparat 86
- 2.5. Să existe o manifestare de voință din partea persoanei vătămate în legătură cu despăgubirea sa 86
- 2.6. Dreptul de opțiune privind exercitarea acțiunii civile 87
- 2.7. Caracterul disponibil al acțiunii civile 91
- 2.8. Exercițarea din oficiu a acțiunii civile 93
- 2.9. Rezolvarea acțiunii civile în cadrul procesului penal 94
- 2.10. Raportul dintre acțiunea penală și acțiunea civilă 95
- 2.11. Corelația răspunderii penale cu răspunderea civilă delictuală 96

SECȚIUNEA A III-A – SUBIECȚII ACȚIUNII CIVILE... 98

- 3.1 Considerații introductive 98
- 3.2. Subiecții activi ai acțiunii civile 100
 - 3.2.1. Considerații generale 100
 - 3.2.2. Drepturile și obligațiile părții civile 106
- 3.3. Subiecții pasivi ai acțiunii civile 108
 - 3.3.1. Inculpatul 109
 - 3.3.1.1. Drepturile și obligațiile inculpatului 110
 - 3.3.2. Partea responsabilă civilmente 111
 - 3.3.2.1. Drepturile și obligațiile părții responsabile civilmente 112

CAPITOLUL III

EXERCITAREA ȘI SOLUȚIONAREA ACȚIUNII CIVILE

SECȚIUNEA I – DREPTUL DE OPȚIUNE ÎN EXERCITAREA ACȚIUNII CIVILE 114

SECȚIUNEA A II-A – EXERCITAREA ACȚIUNII CIVILE ÎN PROCESUL PENAL 122

SECȚIUNEA A III-A – EXERCITAREA ACȚIUNII CIVILE LA INSTANȚA CIVILĂ..... 126

SECȚIUNEA A IV-A – RAPORTUL DINTRE ACȚIUNEA PENALĂ ȘI ACȚIUNEA CIVILĂ. AUTORITATEA DE LUCRU JUDECAT 129

SECȚIUNEA A V-A – CONSTITUIREA DE PARTE CIVILĂ 135

5.1. Noțiuni introductive 135

5.2. Alte probleme privind constituirea de parte civilă 145

5.3. Particularități privind partea civilă în cazul exercitării
din oficiu a acțiunii civile..... 149

SECȚIUNEA A VI-A – EXERCITAREA ACȚIUNII CIVILE ÎMPOTRIVA PĂRȚII RESPONSABILE CIVILMENTE 151

6.1. Considerații introductive..... 151

6.2. Tipuri de răspundere pentru fapta altuia..... 154

6.3. Constituirea de parte responsabilă civilmente 159

6.3.1. Momentul până la care se poate constitui partea
responsabilă civilmente..... 159

6.3.2. Modalități de constituire a părții responsabile
civilmente..... 160

SECȚIUNEA A VII-A – SOLUȚIONAREA ACȚIUNII CIVILE ÎN PROCESUL PENAL..... 162

7.1. Considerații introductive 162

7.2. Modalitățile de rezolvare a acțiunii civile 164

7.2.1. Rezolvarea acțiunii civile în procesul penal este reglementată de dispozițiile art. 397 din Codul de procedură penală	164
7.2.1.1. Admiterea acțiunii civile în tot sau în parte	164
7.2.1.2. Admiterea acțiunii civile în caz de condamnare	166
7.2.1.3 Admiterea acțiunii civile în caz de achitare	167
7.2.1.4. Respingerea acțiunii civile ca lipsită de temei	171
7.2.1.5. Nesoluționarea acțiunii civile	174

BIBLIOGRAFIE.....	177
--------------------------	------------

CAPITOLUL I

ACȚIUNEA PENALĂ, INSTITUȚIE IMPORTANTĂ A PROCESULUI PENAL

Secțiunea I – Considerații introductive privind acțiunile în justiție

1.1. Noțiunea de acțiune în justiție. Acțiunea în justiție și dreptul la acțiune

Statul modern, stat de drept, este de neconceput fără justiție. În toate societățile civilizate au fost create organe de justiție în scopul apărării drepturilor subiective și a valorilor recunoscute de lege. Prin urmare, conceptul de justiție evocă pe de o parte un sistem distinct de organe, iar pe de altă parte o funcție distinctă, aceea de a apăra și realiza drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor, celelalte drepturi și interese legitime deduse judecării.

Scopul justiției, acela de apărare și realizare a drepturilor fundamentale, ale altor drepturi și interese legitime ale cetățenilor, se îndeplinește prin aducerea în fața instanțelor judecătorești, în cadrul unor procese, a oricăror raporturi juridice născute în legătură cu aceste drepturi și interese.

Potrivit art. 21 din Constituția României, „Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime. (alin. 1). Nicio lege nu poate îngădi exercitarea acestui drept” (alin. 2). Așadar, accesul liber la justiție reprezintă un principiu constituțional, fără de care însăși ideea de drept subiectiv ar constitui o simplă posibilitate legală, lipsită de garanții corespunzătoare. Apărarea diferitelor valori sociale se realizează printr-o diversitate de forme și mijloace, iar titularii valorilor sociale ocrotite de lege au dreptul de a pretinde respectarea acestor valori de către ceilalți membri ai societății, iar în caz de încălcare au dreptul de a recurge la organele competente pentru restabilirea ordinii de drept.¹

Funcția de înfăptuire a justiției este încredințată unor autorități distincte, investite cu puteri statale, care-i dau acesteia eficiență, independență și imparțialitate². Separată de celelalte puteri ale statului, ea este exercitată potrivit legii, prin instanțele judecătorești și Ministerul Public.

Pentru a-și putea îndeplini această funcție și a realiza scopul amintit, organele judecătorești trebuie să ia la cunoștință într-un anumit mod de conflictul care se ivește atunci când un drept subiectiv, un interes legitim sau însăși ordinea de drept au fost încălcate.

Orice încălcare a normelor juridice dă naștere unui conflict de drept între persoana care a manifestat atitudinea ilicită și persoana ale cărei drepturi legitime au fost vătămate. În acest caz, cel din urmă este îndreptățit prin lege să sesizeze organele competente în vederea restabilirii ordinii de drept încălcate.

¹ Th. Mrejeru, B. Mrejeru – Acțiunile în procesul penal. Aspecte teoretice și jurisprudență în materie, Ediția a II-a, Edit. Nomina Lex, București, 2010 – pag. 15.

² I. Muraru – Drept constituțional și instituții politice, Edit. Actami, București, 1997 – pag. 459.

Mijlocul legal de aducere a conflictului de drept spre soluționare organelor judiciare este *acțiunea în justiție*, denumită și *acțiune judiciară*.³

Termenul de acțiune este folosit în mai multe accepțiuni. În limbajul obișnuit, prin acțiune se înțelege „faptul de a face ceva, desfășurarea unei activități pentru atingerea unui scop”.⁴ De altfel, însuși termenul utilizat provine din latinescul *actio*, care înseamnă a realiza ceva, a îndeplini un act sau a face un anumit lucru.

În literatura de specialitate, acțiunea judiciară a fost definită ca fiind instrumentul juridic prin care o persoană este trasă la răspundere de către instanțele judecătorești pentru a fi obligată să suporte constrângerea de stat corespunzătoare normei de drept încălcată.⁵ În funcție de norma de drept încălcată, care poate fi, după caz, o normă penală, civilă sau de altă natură, acțiunea exercitată în fața organelor de justiție este o acțiune penală, civilă ș.a. Într-un anumit sens, acțiunea este expresia unei împuterniciri legale în temeiul căreia se poate aduce înaintea justiției conflictul de drept născut din încălcarea unei norme. Acțiunea în justiție determină obiectul procesului judiciar și cadrul acestuia, trasând implicit linia de desfășurare progresivă și determinată a activității procesuale și delimitând cadrul subiecților procesuali.⁶

În știința dreptului procesual penal se arată că acțiunea în justiție este suportul procesului penal și regulatorul coordonatelor acestuia, având ca temei juridic, în fapt, săvârșirea unei fapte ilicite sancționată de lege, iar în drept, chiar aptitudinea conferită

³ I. Neagu – Drept procesual penal. Tratat. Edit. Global Lex, București, 2002 – pag. 158.

⁴ Mic dicționar enciclopedic - Edit. Științifică și Enciclopedică, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 1978 – pag. 10.

⁵ Gr. G. Theodoru, L. Moldovan – Drept procesual penal, Edit. Didactică și Pedagogică, București, 1979 – pag. 74.

⁶ N. Volonciu – Tratat de procedură penală. Vol. I. Partea generală, Edit. Paideia, București, 1997 – pag. 217.

de lege de a putea trage la răspundere juridică, în fața justiției, pe cel care a săvârșit fapta ilicită. Această aptitudine este conferită prin însăși norma juridică care prevede sancțiunea pentru săvârșirea faptei socialmente periculoase.⁷

Acțiunea în justiție nu se confundă cu dreptul la acțiune, acesta din urmă fiind un drept virtual înscris în însăși norma juridică, normă care ocrotește o anumită valoare socială sau care consfințește un drept subiectiv. Prin atingerea adusă valorii sociale ocrotite se nesocotește relația socială respectivă și se încalcă dreptul celui vătămat, iar această încălcare atrage răspunderea celui care a nesocotit norma și face să devină incidentă norma de incriminare.⁸

Posibilitatea de a apela la forța de constrângere a statului în cazul încălcării sau nesocotirii dispozițiilor sale este prevăzută de regulă în structura internă a oricărei norme juridice și anume în sancțiune.

Așa cum se arată în doctrina de specialitate, sancțiunea juridică apare ca un complex de urmări nefavorabile și stabilirea ei în chiar conținutul normei juridice asigură legalitatea tragerii la răspundere juridică, activitate realizată de organe special abilitate - organele de justiție. Prin urmare, dreptul la acțiune este tocmai expresia acestei posibilități legale de a solicita tragerea la răspundere juridică a celui care a nesocotit dispoziția normei.⁹

Desigur că aplicarea dreptului ca ansamblu de norme juridice nu înseamnă numai aplicarea sancțiunii, ci dimpotrivă, în

⁷V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu, C. Bulai, N. Iliescu, R. Stănoiu – Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală. Vol. I, Edit. Academiei R.S.R., București, 1975 – pag. 54.

⁸Th. Mrejeru, B. Mrejeru – op. cit. – pag. 16

⁹V.M. Ciobanu – Tratat teoretic și practic de procedură civilă, vol. I, Edit. Național, București, 1996 – pag. 250.

majoritatea cazurilor semnifică aplicarea dispoziției normei juridice, activitate desfășurată de asemenea de organe special abilitate, organele administrației de stat sau ale puterii judecătoreștii, care acționează fiecare potrivit competențelor specifice.

Potrivit unei alte opinii, dreptul la acțiune este un drept subiectiv procesual care sintetizează mai multe drepturi subiective procesuale, un drept distinct de dreptul substanțial și pentru protejarea căruia poate fi exercitat.¹⁰

Dreptul la acțiune nu trebuie confundat însă nici cu dreptul lezat, dreptul subiectiv sau o altă valoare socială ocrotită prin norma juridică. Modalitatea practică în care se exercită dreptul la acțiune este diferită, după caracterul normei juridice și ramura de drept căreia îi aparține.

De exemplu, în materie penală, potrivit principiului oficialității, încălcarea unei norme prin săvârșirea unei infracțiuni obligă organul judiciar competent să exercite acțiunea penală din oficiu, acțiune ce are ca obiect tragerea la răspundere penală a persoanei care a săvârșit infracțiunea.

Dimpotrivă, în materia dreptului civil în care funcționează, ca regulă, principiul disponibilității, dreptul la acțiune care ia naștere în urma încălcării dispoziției normei civile (așadar în urma nesocotirii sau încălcării, după caz, a unui drept subiectiv sau a unui interes legitim), poate fi sau nu exercitat, această facultate fiind lăsată de legiuitor la aprecierea titularului său.

În caz că va fi exercitat dreptul la acțiune, instrumentul juridic folosit este *cererea în justiție*. Așa cum se subliniază în mod întemeiat în doctrină, dreptul la acțiune, drept virtual, va putea fi valorificat atunci când s-a nesocotit dispoziția normei

¹⁰ N. Popa – Teoria generală a dreptului, Edit. Proarcadia, București, 1993 – pag. 161.